

Tilknytningsformer i arbeidslivet

Oppdragsgiver er Arbeids- og sosialdepartementet, og prosjektet er et samarbeid mellom Fafo og SNF:

- Rolf Andersen
- Kristin Jesnes
- Kristine Nergaard
- Torstein Nesheim
- Sissel Trygstad

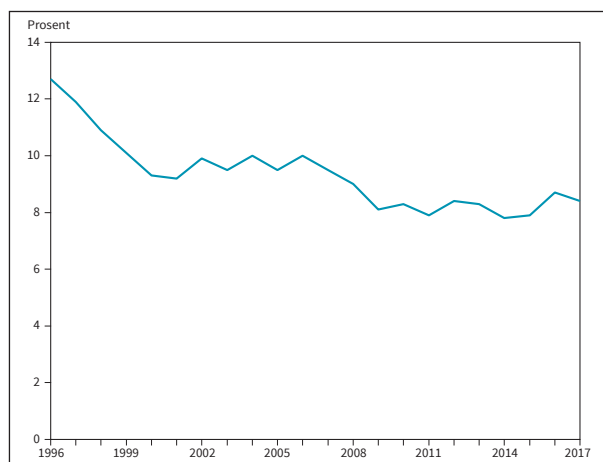
Prosjektet har løpt fra 2014–2018. Det er gjennomført fire spørreundersøkelser, og ulike typer arbeidsmarkedsstatistikk er innhentet og analysert.

Om prosjektet

Dette forskningsprosjektet har fulgt utviklingen i tilknytningsformer i arbeidsmarkedet. Hovedvekten er lagt på å følge utviklingen i midlertidig ansatte, selvstendig næringsdrivende og utleide arbeidstakere. Vi har brukt ulike statistikkilder, blant annet SSBs arbeidskraftundersøkelser (AKU). Det er også gjennomført spørreundersøkelser blant arbeidstakere og virksomheter.

Midlertidige ansettelser

Arbeidsmiljøloven slår fast at fast ansettelse er hovedregelen i norsk arbeidsliv. Samtidig åpnes det for midlertidige ansettelser under gitte betingelser. I 2018 oppga 8 prosent av lønnstakerne at de har en midlertidig stilling. Denne andelen har holdt seg ganske stabil de siste åtte årene. Sammenlignet med perioden 1996–2006 har andelen midlertidig ansatte i norsk arbeidsliv gått ned.

Andel midlertidig ansatte

Det er flest unge blant midlertidig ansatte. I aldersgruppen 15 til 24 år svarer 27 prosent at de har en midlertidig stilling. Tilsvarende andel er kun 2 prosent blant dem mellom 50 og 64 år. Midlertidige ansettelser er hyppigst brukt i privat og offentlig tjenesteyting, og mindre vanlig blant ansatte i industri og bygg. I de sistnevnte bransjene bruker arbeidsgiverne ofte andre løsninger, som innleie fra bemanningsselskap.

De fleste midlertidig ansatte har enten en kort kontrakt eller ingen avtale om sluttdato. De fleste ønsker fast ansettelse. Selv om en god del (29 prosent) er i midlertidige stillinger i to år eller mer, går også mange over i fast stilling etter noe tid.

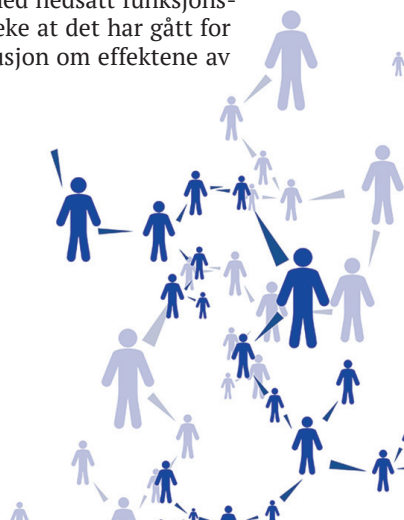
Generalparagrafen

Fra og med 1. juli 2015 ble arbeidsmiljøloven endret, slik at arbeidsgivere kunne ansette arbeidstakere midlertidig i inntil tolv måneder uten noen spesiell begrunnelse. Bestemmelsen var omstridt, og spørsmålet er om andelen midlertidig ansatte har økt siden lovendringen trådte i kraft. Det var en økning i andelen i 2016, etterfulgt av en nedgang i 2017 og så langt i 2018. Det er derfor ikke belegg for å si at endringen har ført til flere midlertidig ansatte. Det er heller ingen større endringer i hvem de midlertidig ansatte er, hvor de jobber eller hva som ligger til grunn for ansettelsene.

Forklaringene på at vi ikke finner større endringer i kjølvannet av lovendringen, kan være at bestemmelsen er relativt ny og lite brukt. Andre forklaringer er at virksomheter gjerne bruker en kombinasjon av ulike bemanningsløsninger, eller at de begrunner midlertidige ansettelser i de unntakene fra fast ansettelse som allerede finnes i lovverket. Funn i virksomhetsundersøkelsen tyder på dette.

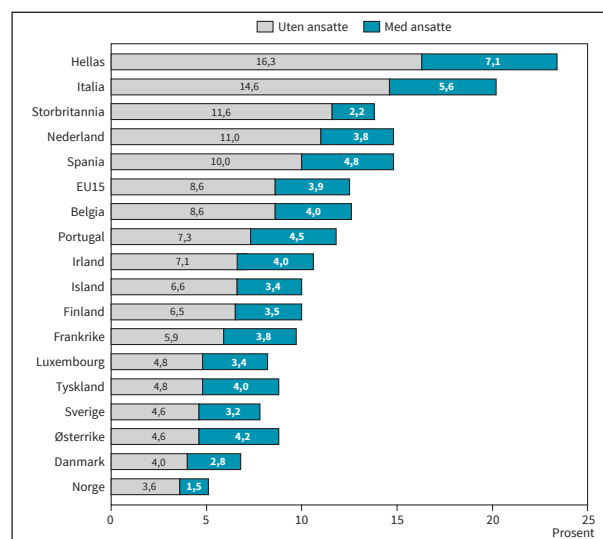
Kommer svake grupper i arbeid?

Ett av formålene med lovendringen var å gjøre det lettere for grupper som sliter på arbeidsmarkedet å få seg jobb. Tallene tyder ikke på at dette har skjedd i særlig grad. Virksomhetsundersøkelsen viser eksempelvis at 6 prosent hadde ansatt ungdommer som har problemer med å komme inn på arbeidsmarkedet, 3 prosent hadde ansatt personer med innvandringsbakgrunn og kun 1 prosent hadde ansatt personer med nedsatt funksjonsevne. Samtidig er det viktig å påpeke at det har gått for kort tid til å dra en endelig konklusjon om effektene av lovendringen.

Selvstendig næringsdrivende/opdragstakere

En gruppe som får stadig større oppmerksomhet internasjonalt, er såkalte oppdragstakere, for eksempel arbeidstakere som jobber via et enkeltpersonforetak. I noen land har andelen økt merkbart, og det er en bekymring at disse ikke har samme sosiale ordninger som lønnstakere. I en del tilfeller er oppdragstakerne svært avhengig av én oppdragsgiver.

Andel selvstendig næringsdrivende

I Norge er andelen selvstendige lav sammenlignet med andre land. Typiske bransjer og yrker er håndverkere, visse typer transportyrker, frisører, kosmetologer og kunstnere. Vi finner selvstendige oppdragstakere i en del helseyrker. Flertallet av selvstendig næringsdrivende sier at dette er noe de selv har valgt. En av fem sier at de ville ha foretrukket å være lønnstaker.

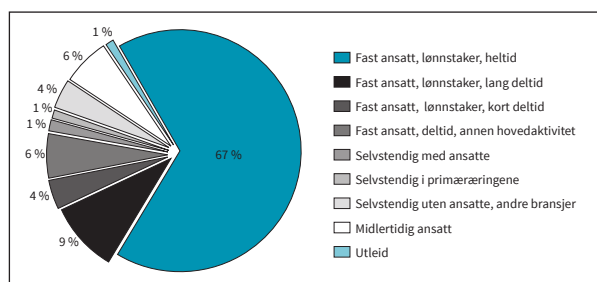
Selv om vi ikke finner noen økning i andel selvstendige det siste tiåret, er dette en gruppe det er viktig å følge framover. Vokser det fram en større andel selvstendige i yrker der dette tidligere ikke har vært vanlig? Hvilken betydning får den såkalte plattformøkonomien for andel selvstendige oppdragstakere?

Inn- og utleie av arbeidskraft

Det har vært en betydelig vekst i arbeidsutleie fra 2000 og til i dag, med en kraftig vekst fra 2005/2006 og fram til finanskrisa i 2009. I dag er over halvparten av de sysselsatte innen utleie av arbeidskraft innvandrere, og det store flertallet kommer fra EU-landene i øst. Nordiske arbeidstakere – som var en stor gruppe for ti år siden – er langt på vei forsvunnet fra bemanningsbransjen. Mye av veksten har kommet i byggebransjen. Uten bygg ville antall årsverk i NHO Service og Handels medlemsbedrifter i bemanningsbransjen vært om lag det samme i dag som i 2006. Samlet utgjør utleie av arbeidstakere mellom 1,5–2 prosent per 2017. Fram til 2004 var andelen under 1 prosent. Innen bygg er andelen innleide langt høyere (6–8 prosent). Tallene viser klare regionale forskjeller. Oslo skiller seg ut med mye høyere utleieandel i bygg enn resten av landet.

Forsvinner den typiske ansettelsen?

Arbeidslivet er i endring. Tidvis argumenteres det for at det atypiske er blitt typisk. Statistikken viser imidlertid at 76 prosent av norske arbeidstakere er fast ansatt i en heltids- eller lang deltidstilling i 2017. Legger vi til selvstendig næringsdrivende innen jordbruk og fiske og selvstendige med ansatte, øker andelen til 79 prosent. Dette bildet har holdt seg stabilt siden 2000. Det har heller ikke blitt flere som jobber kort deltid eller som kombinerer jobb og skolegang. Sammenlignet med EU-landene, har Norge sett under ett en høyere andel i typiske/tradisjonelle ansettelse.

Sysselsatte per 2016/2017 etter tilknytning

Hva sier virksomhetene?

Spørreundersøkelsen blant virksomheter (2016) viser at 55 prosent benytter midlertidige ansatte, 30 prosent innleie fra bemanningsforetak og 30 prosent oppdragstakere/frilansere. Bruk av midlertidige ansettelse/innleie fra bemanningsforetak er gjerne motivert ut fra vikariat og behov for ekstra kapasitet, mens oppdragstakere/frilansere i tillegg løser behov for spesialkompetanse i en begrenset periode. 7 prosent har benyttet apper eller nettsider for å sette ut oppdrag til oppdragstakere.

Publikasjoner og rapportering

Nergaard, K. (2017a). *Midlertidige ansettelse 2016 Resultater fra en tilleggsundersøkelse til AKU 2016 og oppdaterte tall for midlertidige ansettelse*. Fafo-notat 2017:07

Nergaard, K. (2017b). *Arbeidsutleie og selvstendig næringsdrivende. Oppdaterte tall for 2016*. Fafo-notat 2017:12

Nergaard, K. (2016). *Tilknytningsformer i norsk arbeidsliv. Nullpunktsanalyse*. Fafo-rapport 2016:07

Nesheim, T. (2017). *Tilknytningsformer for arbeid: Virksomhetsstudien*. SNF Arbeidsnotat nr. 07/17

Nergaard, K. (2018). *Tilknytningsformer i norsk arbeidsliv. Sluttrapport*. Fafo-rapport 2018:38

Jesnes, K. (2018). *Approaches to atypical and precarious work*. Fafo-papir 2018:21

Seminarer og foredrag

